

Pompeii gaat weer teloor

Pompeii, twee derden uitgegraven: vaak ligt er een echte jungle verborgen achter de Romeinse gevels.

Pompeii, beeld van een slachtoffer: de lichamen lieten holten na in de versteende as. Kalk, in de gaten gegoten, maakt de doodstrijd zichtbaar.

De archeologen blijven vergeefs wachten op de broodnodige derde fase in de conservering van de unieke site van Pompeii. Een ooggetuigenbericht

Tekst en foto's
CHRISTINE BUYLE

Pompeii bezoek je nooit alleen. Elke dag wandelen er gemiddeld zo'n vijfduizend kijklustigen door de antieke stad. Het absolute hoogtepunt ligt natuurlijk in de zomermaanden. Dan kan je op sommige plaatsen nauwelijks een foto maken zonder dat je onverhoeds één of ander groepje-metgids in het vizier krijgt. Opvallend is wel dat er voor dit soort geleide bezoeken een zekere wetmatigheid lijkt te bestaan. Eerst en vooral heb je zoiets als de 'topattracties van Pompeii', een vijftal huizen en gebouwen die letterlijk iederéén bezoekt. Bovendien dagen de meeste groepjes op wanneer de zon het hoogst staat. Op de Japanse onderdeurtjes na — met hun kleurrijke parasols geven die een opmerkelijk staaltje van hun vooruitziendheid — loopt iedereen dan te puffen. Voor de gids is dat alvast een zorg minder: bij zulke hoge temperaturen zal wellicht niemand bezwaar hebben tegen de korte duur van het bezoekje.

Bij een oppervlakkig tochtje door Pompeii is er geen vuiltje aan de lucht. De Romeinse stad — sommigen vergelijken haar met een reusachtig pretpark aan de Golf van Napels — is een uitstekende les in de 'toegepaste' geschiedenis. Maar als je eenmaal afwijkt van het keurig onderhouden parcours waarlangs iedere gids zijn achterban loodst,

krijg je te maken met verontrustende beelden. Straatversperringen en afgesloten huizen getuigen van een schrijnend tekort aan geld en personeel. Vaak ligt er een echte jungle verborgen achter de gevels van de Romeinse woningen. Het onkruid dat in de vruchtbare streek rond de Vesuvius welig tiert, richt onnoemelijk veel schade aan. Klimplanten hechten zich aan de muren en rukken de fresco's van de wand: kleine plantjes murwen hun wortels tussen de mozaïeksteentjes en wrikken de hele vloerbekleding los. Tot overmaat van ramp dragen ook de weersomstandigheden en het vandalisme bij tot de gestage vernietiging van Pompeii. Om nog maar te zwijgen van de Vesuvius, die in het jaar 79 na Christus al verantwoordelijk was voor de ondergang van de antieke stad. De beruchte vuurberg werpt nog altijd zijn schaduw uit over de Golf van Napels. Hij bevindt zich nu weliswaar in rusttoestand, maar uitgedoofd is hij niet. Vulkanische verschijnselen zijn trouwens niet vreemd in deze streek. Sommige manifestaties, zoals de stinkende zwaveldampen en de borrelende modderpoel in de Solfatara, zijn ronduit vreesaanjagend (behalve dan voor de vermetelen die kamperen in de krater). Andere zijn eerder aantrekkelijk: de natuurlijke

warmwaterbronnen en stoombaden en de licht radioactieve modder lokken — bijvoorbeeld op het eiland Ischia — ieder jaar tal van toeristen. Maar stuk voor stuk vertolken deze verschijnselen de dreiging van een actief, vulkanisch gebied.

Gezien de precaire toestand van Pompeii hoeft het dan ook niet te verwonderen dat er sinds de jaren zestig nauwelijks nog opgravingen worden uitgevoerd. Nochtans ligt één derde van de Romeinse stad (ongeveer 22 hectare) nog altijd begraven onder as en lapilli. Bij de Archeologische Dienst van Pompeii is het inzicht gerijpt dat het zinloos is om verder te graven zolang het niet lukt om het blootgelegde deel van de stad in goede toestand te bewaren.

In deze optiek is het te begrijpen dat Baldassare Conticello, sinds hij in 1984 hoofd werd van de Archeologische Dienst, een fervent voorstander is van interdisciplinair onderzoek. Alle middelen moeten worden ingezet om Pompeii van een nieuwe ondergang te behoeden. „Dankzij onze samenwerking met botanici hebben wij momenteel zo'n vijftig procent van de plantengroei onder controle”, legt Professor Conticello uit. „Bovendien hebben die specialisten nieuwe mogelijkheden aangereikt bij de reconstructie van de Pompejaanse tuinen. Vroeger

waren wij uitsluitend aangewezen op afbeeldingen op fresco's, maar nu kan de oorspronkelijke tuinaanleg gereconstrueerd worden op basis van pollen, zaden en afgietsels van boomwortels.”

SCHATTENGRAVERS

In die zin leken de jaren tachtig een periode van bezinning en onderzoek. Alle gegevens over Pompeii kwamen terecht een indrukwekkende databank. Restauratietechnieken werden geëvalueerd en er waren experimenten met nieuwe technologieën. Het leek alsof er een nieuw tijdvak was aangebroken in de archeologie van Pompeii : de periode van een deskundige, verantwoorde restauratie en conservatie van de opgravingsresultaten.

Na de ontdekking van de Romeinse stad in de achttiende eeuw en het zoeken naar schatten — het kwam er toen op aan om diepe kuilen te graven in de metershoge laag as en lapilli — kwam er een tijd dat in ijltempo grote delen van de stad werden blootgelegd. Het resultaat van de eerste fase was een uitgebreide verzameling beeldhouwwerk en de mooiste stukjes uit vloermozaïeken en muurschilderingen. De vondsten maakten een diepe indruk en lieten duidelijk sporen na in de beeldende kunsten van de achttiende eeuw.

Natuurlijk valt het te betreuren dat de schattengravers in Pompeii zonder ook maar een greintje wetenschappelijke belangstelling tewerk zijn gegaan. Maar eigenlijk staat het als een paal boven water dat de kunstwerken die zich nu in musea bevinden, er heel wat beter aan toe zijn dan hun soortgenoten 'in situ'.

Met de tweede fase in de opgravingsgeschiedenis van Pompeii werd de stad systematisch blootgelegd en bleven de kunstvoorwerpen ter plaatse. In theorie natuurlijk lovenswaardig, maar het is onthutsend om te vernemen dat slechts tien procent van de opgegraven fresco's in een acceptabele toestand zijn bewaard. Toen in 1980, ten gevolge van een zware aardbeving, ruim zeshonderd van de achthonderd Pompejaanse gebouwen beschadigd bleken, was het hek helemaal van de dam. Gelukkig kwam de Italiaanse overheid met extra geld op de proppen.

Met de komst van Baldassare Conticello konden dan ook ambitieuze projecten van start gaan om na te gaan hoe de stad te redden valt. Nu de eerste vruchten van dit wetenschappelijk onderzoek kunnen geplukt worden, zijn jammer genoeg de financiële bronnen opgedroogd. Professor Conticello betreurt dat zijn regering momenteel jaarlijks

slechts 0,19 procent van de staatskas besteedt aan monumentenzorg. En dat terwijl er volgens hem 45 miljard Belgische frank nodig is om Pompeii te restaureren. „Een onmogelijk bedrag”, zucht Conticello. Voorlopig ziet het er dus naar uit dat de derde fase in de archeologie van Pompeii er niet zal komen. Dat zou dan bijzonder jammer zijn, want dat betekent onvermijdelijk de definitieve ondergang van de stad.

Nochtans is Pompeii onmiskenbaar een unicum in de geschiedenis. Nergens anders is het dagelijks leven van doodgewone mensen in een Romeins provinciestadje zo goed bewaard gebleven. Toen de Vesuvius op 24 augustus 79 totaal onverwacht in werking trad, kwamen volledige steden — naast Pompeii ook Herculaneum, Stabiae en Oplontis — en talloze landhuizen onder een metershoge laag vulkanisch materiaal terecht. Toen opgravingen vele eeuwen later het gebied opnieuw blootlegden, leek het alsof het leven er sinds de Romeinse tijd stil had gestaan. Het eten stond nog op de tafels, het brood lag in de ovens van de plaatselijke bakkers en daar waar het organisch materiaal vergaan was, bleven er holtes achter in de verharde vulkanische massa.

Het volstond om gips in die gaten te gieten, en je kreeg

een nauwkeurige afdruk van boomwortels, van deuren en zelfs van de slachtoffers die bij de ramp om het leven zijn gekomen. De houdingen van de lijken getuigen van een ontroerende kleinmenselijkheid. Veel Pompejanen scharrelden eerst hun eigen of andermans kostbaarheden bijeen voordat ze het hazenpad kozen. Anderen zochten een schuilplaats en stierven in elkaars armen.

SNACKBARS

In tegenstelling tot wat je zou veronderstellen, overheerst in Pompeii niet de sfeer van lijden en doodstrijd. Integendeel, elke steen ademt nog de bruisende levenslust van een welvarend middenstandersstadje. Er is zo verbazingwekkend veel bewaard: verkiezingsopschriften en graffiti, openbare baden, theaters en een amfitheater, tempels en heiligdommen, winkeltjes en thermopolia (de snackbars uit de Romeinse tijd), geplaveide straten met karrensporen, trottoirs en zebrapaden, woningen van rijke wijnhandelaars, van een bankier en van arme stakkerds, kunstwerken en gebruiksvoorwerpen, en nog zoveel meer.

Veel Pompejanen woonden weliswaar in mooi gedecoreerde huizen, maar hadden naar onze normen bijzonder weinig meubels.

Hun nauwe kamers zijn voorzien van piepkleine venstertjes zonder glas. Op de muren zijn verbazingwekkende vergezichten geschilderd: grote, imaginaire vensters op een denkbeeldige wereld. Weinig mensen hadden thuis stromend water en ook bij hen die zich deze luxe wel konden veroorloven, kwam er soms geen druppel uit de kraan. Bij watersnood genoten de fonteinen en de publieke baden en toiletten immers voorrang. Fascinerend is ook dat van heel wat huizen de eigenaar bekend is. Vaak zijn er ook aanwijzingen over zijn familieleden, zijn beroep en zijn hobby's.

Al die gegevens wekken Pompeii op een wonderbaarlijke wijze tot leven. Hoe beter je de stad kent, des te meer raak je erdoor in de ban. Soms krijg je de indruk dat de Pompejanen nog maar pas hun stad zijn ontvlucht en dat ze weldra naar hun huizen zullen terugkeren om hun leventje verder te zetten. Professor Conticello, die de enige moderne villa in de oude stad bewoont, voelt die illusie misschien nog het sterkst van al. „Wanneer de nachtwakers hun ronde doen en met hun lampen langs de straten wandelen, lijken ze voor mij Pompejanen die hun woningen verlaten,” verklaart hij. De *Soprintendente* geeft toe dat dit een weerslag heeft op de recente foto's van de Archeologische

Dienst. „Op oudere foto's kan je heel goed zien dat de meeste gebouwen ruïnes zijn: het dak ontbreekt, de zuilen zijn afgebroken. Als wij tegenwoordig Pompeii laten fotograferen, geven wij de opdracht om de bovenkant van de huizen weg te laten, zodat het vitale aspect van de stad beter tot zijn recht komt.”

HOORNDRAGERS

Hoe had Pompeii eruit gezien indien die fameuze vulkaanuitbarsting van 79 er niet was geweest? Elk antwoord op die vraag blijft natuurlijk je reinste speculatie. Nochtans is het zeer verleidelijk om de Romeinse stad te vergelijken met het oude centrum van Napels. In de Napolitaanse binnenstad loop je nog door straten die een oorspronkelijk, Grieks-Romeins patroon volgen. Er zijn enkele rechte, parallelle straten die, net als in Pompeii, een soort rasterpatroon vormen met de smalle zijstraatjes. Het grote verschil is dat in Napels hoge palazzi de plaats hebben ingenomen van de Romeinse herenhuizen. Hetzelfde lot stond echter misschien ook Pompeii te wachten.

Tegen het einde van de eerste eeuw na Christus kreeg je in de grote steden zoals Rome en Ostia een sterke aangroei van de middenklasse en de arbeidersbevolking en was er al snel een tekort aan

goedkope woningen. Om dat probleem op te lossen werden woonblokken (*insulae*) gebouwd die tot vijf verdiepingen hoog waren en waarin verschillende families terecht konden.

Tegen het einde van de vierde eeuw woonde zowat negentig procent van alle Romeinen in dat soort appartementsgebouwen. Maar daarmee houdt de gelijkenis tussen het oude Pompeii en het huidige Napels niet op. Het brood heeft in Campanië nog altijd dezelfde vorm als in 79 na Christus: rond en in een achttal segmenten verdeeld. Het 'hoorndragersgebaar' — een uitgestoken pink en wijsvinger — dat in Napels geldt als een belediging van de ergste soort — komt al voor op Pompejaanse fresco's. De Napolitaanse stegen staan bol van de kapelletjes. Iedere wijk lijkt zijn eigen patroonheilige te hebben die — net als de Laren op de kruispunten van Pompeii — bescherming en voorspoed moeten brengen.

Tot slot is er de merkwaardige vitaliteit die de bewoners aan de voet van de Vesuvius karakteriseert. De nabijheid van de dood vergroot blijkbaar de intensiteit van het leven. Doodshoofd en skelet worden al eeuwenlang voorgesteld in deze streek. Bij de Romeinen kwamen de afbeeldingen voor in hun eetkamers, nu vind je in de Napolitaanse binnenstad nog altijd

gebeeldhouwde doodskoppen met verse bloemen eronder. Het zijn stuk voor stuk aansporingen om intens van het leven te genieten, zolang het nog kan.